

**MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİL VƏ TƏRBIYƏ
ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ
PRESCHOOL EDUCATION AND UPBRINGING**

UOT 373.2

Təranə Fərrux qızı Muradova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Şamaxı filialının müəllimi

**MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN ESTETİK TƏRBIYƏSİNİN TƏDQIQI
PROBLEMİNİN PEDAQOJİ VƏ METODİK ƏDƏBİYYATDA QOYULUŞU**

Təranə Fərrux gızı Muradova
*преподаватель Шамахинского филиала Азербайджанского
Государственного Педагогического Университета*

**ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЙ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ
ДОШКОЛЬНИКОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ И МЕТОДИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ**

Təranə Farrukh Muradova
teacher at the Shamakhi branch of the Azerbaijan State Pedagogical University

**STATEMENT OF THE PROBLEM IN THE PEDAGOGICAL AND METHODOLOGICAL
LITERATURE OF THE RESEARCH OF AESTHETIC EDUCATION OF PRE-SCHOOL
CHILDREN**

Xülasə. Erkən uşaqlıq və kiçik məktəbəqədər yaş dövründə bu norma və qaydalar uşağın qarşısına böyük tələblər qoyulan tələblər formasında olur. Bu, uşağın həmin tələblərə münasibətindən, onlara riayət etmək və ya onlardan boyun qaçırmaq meyilliyindən asılıdır. Tədrisən, məktəbəqədər uşaqlıq dövrü ərzində uşaqda mənimsənilmiş norma və qaydalara müvafiq olaraq öz davranışını tənzimləmək bacarığı inkişaf edir. Lakin həmin yaş dövründə bu cür tənzimləmə özünəməxsus sərhədlərə malikdir – uşaqlar hər zaman “lazım olduğu kimi” davranır. Bu, xüsusilə onların emosional müsbət münasibət qura bilmədiyi insanlarla ünsiyyət zamanı və ya norma və qaydalara riayət etmək məcburiyyəti onların şəxsi maraq və istəklərinə zidd olduğu halda baş verir. Bu da mövzunun aktuallığını artırır.

Açar sözlər: *estetik tərbiyə, pedaqogika, psixologiya, ünsiyyət*

Резюме. В раннем детстве и раннем дошкольном возрасте эти нормы и правила выступают в виде требований, предъявляемых к ребенку со стороны взрослого. Это зависит от отношения ребенка к этим требованиям, его склонности выполнять их или избегать их. Постепенно в дошкольный период у ребенка формируется способность регулировать свое поведение в соответствии с принятыми нормами и правилами. Но в этом возрасте такая регуляция имеет свои пределы – дети не всегда ведут себя «как надо». Особенно это происходит, когда они общаются с людьми, с которыми не могут установить эмоционально положительные отношения, или когда обязанность следовать нормам и правилам противоречит их личным интересам и желаниям. Это повышает актуальность темы.

Ключевые слова: *эстетическое воспитание, педагогика, психология, общение*

Summary. During early childhood and early preschool age, these norms and rules are in the form of requirements imposed on the child by the adult. It depends on the child's attitude to those requirements, his tendency to comply with them or avoid them. Gradually, during the preschool period, the child develops the ability to regulate his behavior according to the adopted norms and rules. But at that age, such regulation has its own limits – children do not always behave "as they should". This happens especially when they

communicate with people with whom they cannot establish an emotionally positive relationship, or when the obligation to follow norms and rules is against their personal interests and desires. This increases the relevance of the topic.

Key words: *aesthetic education, pedagogy, psychology, communication*

Estetika – hisslər haqqında elm deməkdir. Bir termin kimi ilk dəfə XVIII əsrin alman filosofu Aleksandr Baumharten işlətməmişdir. Estetika fəlsəfi təfəkkürün bir qolu kimi öz mənşəyini uzaq keçmişdən alır və XVIII əsrə qədər hüsnüyyət, gözəllik elmi və yaxud poetika adı ilə öyrənilir. Estetikanın bizə məlum olan 2500 illik tarixi vardır. Estetika ardıcıl və sistemli olaraq ilk dəfə klassik yunan filosoflarının əsərlərində işlənmişdir. Estetika yunan sözüdür. “Aisthetiko” hiss edən, həssas mənasındadır. O, gözəllik qanunlarını, incəsənətin gerçəkliyə münasibətini, onun növ və janrlarını, bədii şüurun qanunauyğun inkişafının özünəməxsus xüsusiyyətlərini, bədii yaradıcılıq metodunu öyrənən fəlsəfi elmdir.

Müxtəlif xalqların estetik fikir tarixində incəsənətin cəmiyyət və şəxsiyyətlə əlaqəsi onun inkişafına güclü təkan verir.

Estetik tərbiyə məsələləri pedaqoji aspektdə elmi əsaslarla lazımi şəkildə işıqlandırılmışdır. Belə ki, 1964, 2000, 2010-cu illərdə nəşr olunmuş “Məktəbəqədər pedaqogika” dərsliklərinin müvafiq bölmələri istisna olmaqla, sonrakı dövrlərdə estetik tərbiyənin mahiyyəti, prinsip və yolları və s. lazımi şəkildə işıqlandırılarsa da, estetik tərbiyənin inkişaf istiqamətləri məsələsinə o qədər də yer verilməmişdir. Məhz buna görə də biz bu problemlə bağlı pedaqoji və metodik ədəbiyyatı araşdırmağı və təhlil aparmağı lazımı bildik.

Tarixin müxtəlif dövrlərində görkəmli elm, sənət adamlarının, pedaqoqların məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsi haqqında gəldikləri qənaət, çıxarıqları nəticə bu gün də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Pedaqogika elminin inkişafında böyük xidmətləri olan Y.A.Komenski tərbiyə sistemində məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsinə xüsusi əhəmiyyət verirdi. O deyirdi: “Ağac onu əkməyi, sulamağı, ona qayğı göstərməyi tələb edir, deməli, uşaqlara da qayğı göstərilməlidir. Onun zahiri bəzəyinin qayğısına qalmaqdan çox onun mənəviyyatının, estetik inkişafının, ağılının inkişafı qayğısına qalmaq lazımdır, bəzi valideynlər öz uşaqlarına gözəllik, zənginlik, şərəf-

lilik arzu edir, müdrikliyi qayğısına qalmırlar. Belə valideynlər sanki çəkməni ayağı qorumaq üçün deyil, şöhrət üçün geyirlər”. [2.56]

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsinə dair J.J.Russonun da maraqlı fikirləri olmuşdur. Bu dövrdə mühakimə və nəsihətlər əsasında əxlaqi vəzifələrin uşaqlara aşılamağın mümkün olmadığını qeyd edən J.J.Russo uşaqlarda estetik zövq və hisslərin tərbiyə edilməsini də lazım bilirdi. Uşaq əxlaqi qaydaların mahiyyətini anlama bilməsə də onun xarici hissləri var və bunların köməyi ilə nümunələri qavrayır. Əxlaqi vəzifələrin mahiyyətini başa düşməyən və borc hissi olmayan uşaq bir qanunu və bir zəruriyyəti – əşyaların təbii qaydalardan ibarət olan zəruriyyət və qanunları dərk edəcəkdir. [3.76]

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsi məsələlərinə İ.N.Pestalotsinin əsərlərində də rast gəlmək olur. O, “Analar üçün kitab” əsərində estetik tərbiyəyə də geniş yer vermişdir. O, ailəni ilk tərbiyə məktəbi hesab edərək orada uşaqların hisslərinin, əxlaqının, əxlaqi keyfiyyətlərinin, estetik inkişafının zəruri sayırdı. Pestalotsiyə görə, ailə həyatında mövcud olan təlim-tərbiyə vasitələrindən qayğıkeşliklə və ağılla istifadə olunması fiziki cəhətdən vacib olduğu kimi əxlaqi, estetik, zehni cəhətdən də vacibdir [7.144].

Görkəmli rus pedaqoqu A.S.Makarenko da tərbiyə sahəsində novator pedaqoq olmuşdur. Onun uşaqların estetik, əxlaq tərbiyəsi və ailə tərbiyəsi haqqında maraqlı fikirləri bu gün də öz əhəmiyyətini itirməmişdir.

A.S.Makarenko təsdiq edir ki, kollektivin həyatında davranışın estetikasını təşkil edən çoxlu xırda cəhətlər var. “Bu prinsiplər xırdaqlar nəinki təkcə axıra çatdırılmalı, həm də ciddi surətdə düşünülməli və ümumi prinsiplərlə ahəngdar vəziyyətə gətirilməlidir”.

Böyük rus pedaqoqu A.Suxomlinski də məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsi ilə bağlı maraqlı fikirlər söyləmişdir. Bu fikirlər onun “Ürəyimi uşaqlara verirəm” əsərində geniş əks edilmişdir. O göstərirdi ki, uşaqlıq insan həyatının mühüm dövrüdür, gələcək həyata hazırlıq uşaqlıq çağının necə keçməsindən, uşaqlıq illərində onun əlindən kimin tutub gəzdirməsindən

dən, ətraf aləmdən onun ağıl və ürəyinə nəyin daxil olmasından, bugünkü uşağın necə insan olacağı bunlardan asılıdır. V.A. Suxomlinski deyirdi ki, uşaqlıq illərində uzunmüddətli dərkətmə həm ağılla, həm də ürəklə dərkətmə prosesi başlanır. Ona görə də bu yaşdan gözəl mənəvi keyfiyyətlər aşılmalıdır.

Estetikanın inkişaf tarixi göstərir ki, hər bir xalq dünya estetik fikir xəzinəsini özünəməxsus incilərlə zənginləşdirmişdir. Onu bir xalqa, bir millətə aid etmək olmaz.

Bu çağırış indi də həyati əhəmiyyət kəsb edir və aktual səslənir, mənəvi-estetik tərbiyə prosesinin inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir. XVIII-XIX əsrdə yaşayıb yaratmış Azərbaycan ədiblərinin, mütəfəkkirlərinin əsərlərində də insanın mənəvi-estetik ideallarının həyatla, incəsənətlə vəhdətdə inkişafı xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Bu mənada A.Bakıxanovun, M.F.Axundovun, H.B. Zərdabının, M.Ə. Sabirin etik-estetik görüşləri çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan xalqının ensiklopedik biliyə malik mütəfəkkirlərindən biri olan Abbasqulu ağa Bakıxanov Qüdsi tarix, fəlsəfə, etika və s. elm sahələri üzrə yaratdığı əsərlərdə estetik tərbiyə haqqında qiymətli fikirlər irəli sürmüşdür. Görkəmli ədib “Nəsihətnamə” əsərində insanın əxlaqi, mənəvi gözəlliyinin ən heyvətəməz cəhətləri üzərində dayanmışdır. Belə bir mövqə A.Bakıxanovu, öz növbəsində, əxlaq nəzəriyyəçisi, ən dəyərlili etik fikirlər müəllifi kimi məşhur etmişdir. Maraqlı cəhət budur ki, həmin fikirlər, eyni zamanda, estetik mahiyyətlə aşılınmış, mühüm tərbiyəvi əhəmiyyətə malik olmuşdur. Əsasən “Kitabi-Nəsihət” əsərində verilən əxlaqi-estetik fikirlər daha təsirli və daha həyatidir. Belə bir cəhət də xüsusi maraq doğurur ki, müəllif bu əsəri yenidən dünyaya göz açan, kamala dolan uşaqlar üçün nəzərdə tutmuşdur. Ədib özü əsərin yaranması motivindən bəhs edərkən demişdir: “Beləliklə, “Nəsihət” adlı aydın və sadə anlaşılan müxtəsər bir kitab yazdım. Qüdrətli Allahın köməyinə ümid edirəm ki, bu əsər uşaqlara faydalı olub, onların tərbiyəsinə getdikcə daha artıq təsir etsin. Uşaqlara üz tutub deyirəm: – Ey mənim əzizim! Sən insansan. Allah insanı dünyada hər şeydən yaxşı yaratmışdır. Görmürsən ki, heyvanlar o qədər böyük bədən və güc ilə insanın əlində əsirdirlər. Bu işi yaxşı bacarmaq səbəbindəndir.

Problemin elmi əsaslar üzrə hərtərəfli həlli həmin sahədə nələrin artıq işlənməsinin öyrənilməsinə tələb edir. Ona görə də bizə qədər pedaqoji ədəbiyyatda problemə münasibəti öyrənməli olduq. Məlum oldu ki, problemlə bağlı axtarışlar o qədər də zəngin deyil. Bu baxımdan biz pedaqoji ədəbiyyatı nəzərdən keçirməyi lazım bildik.

Son zamanlarda Z.İ. Qaralov, Y.Ş. Kərimov, Y.R. Talıbov, Ə. Ə. Ağayev, A.M. Həsənov, A.N. Abbasov, V.C. Xəlilov və başqaları estetik tərbiyə məsələsinə geniş yer vermişlər, onu inkişaf etdirmişlər. Onlar, haqlı olaraq belə bir müddəə irəli sürmüşlər ki, uşaqlara göstərilən məqsəddə müvafiq təsir çox mühüm olmaqla, uzunmüddətli nəticələrə malikdir. Məktəbəqədər yaş dövründə uşaqların estetik tərbiyəsində milli-mənəvi dəyərlərə əsaslanmaq gələcək şəxsiyyətin inkişafının möhkəm bünövrəsini yaradır.

Problemə bu mövqedən yanaşdıqda qeyd etməliyik ki, Azərbaycan mütəfəkkirlərinin mənəvi-estetik tərbiyə haqqında fikirlərindən böyükdə olan nəslin geniş təlim-tərbiyə prosesində istifadə olunması dövrün əsas tələbi kimi qeyd edilir.

Pedaqoji ədəbiyyatda məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsi məsələsi öz əksini tapmışdır. Azərbaycan pedaqogikasında görkəmli yer tutmuş pedaqog alim Y.Talıbovun əsərlərində və dərsləklərində uşaqların mənəvi-estetik tərbiyəsinə, ailə tərbiyəsi məsələsi diqqət mərkəzində dayanır.

N. Rüstənova, R. Mursaqulovanın birgə hazırladıqları “Məktəbəqədər pedaqogika” dərslərində estetik tərbiyə məsələsi öz əksini belə tapmışdır: “Məktəbəqədər müəssisələrdə estetik zövqə və bədii qabiliyyətə yiyələnmiş uşaqlar məktəbdə də gözəlliyi duymaq, mühakimə yürütmək bacarığına yiyələnirlər. Bunu nəzərə alaraq tərbiyəçilər uşaqların düzgün estetik tərbiyəsi üçün pedaqogika və psixologiyanın son ehtiyatlarından istifadə edirlər. Məqsəd fiziki cəhətdən sağlam, əqli, əxlaqi, estetik tərbiyəsi yüksək olan əməksevər uşaqlar yetişdirməkdir (4, s. 65).

Bu gün məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsi ilə bağlı araşdırılan elmi pedaqoji ədəbiyyatın təhlili məsələsi bir daha göstərdi ki, ta qədimdən pedaqoji fikir tarixində məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsi diqqəti cəlb edən əsas problemlərdən biri olmuşdur. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində və ailədə klassik

pedaqoq və metodist alimlərin uşaqların estetik tərbiyəsi haqqında fikirlərindən müxtəlif məşğələlərdə, gəzinti və ekskursiyalarda, məşğələdən kənar vaxtlarda, müxtəlif məzmunlu tədbirlərdə yeri gəldikcə müntəzəm, sistemlə istifadə olunması indiki şəraitdə olduqca zəruridir və bu gün də məktəbəqədər təhsil işçiləri faydalanırlar.

Estetik tərbiyə işində uşaqların yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Təcrübə və müşahidələr göstərir ki, kiçikyaşlı uşaqlara məzmunu onlar üçün anlaşılmayan bədii əsərlər oxumaq, yaxud onların musiqi tərbiyəsinə simfoniya kimi musiqi əsərlərindən başlamaq, belə uşaqlardan böyüklər kimi şeir söyləməyi, şəkil çəkməyi və s. tələb etmək yaxşı nəticə vermir.

Ədəbiyyat:

1. Cəfərova.L.K. Məktəbəqədər dövrdə təbiətlə tanışlıq. – Bakı: Nərgiz, – 2007.
2. Əliyeva.Ş. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların tərbiyəsində milli qaynaqlardan istifadə. – Bakı: ADPU, – 2008.
3. Əliyeva.Ş. Məktəbəqədər pedaqogika. – Bakı: ADPU, – 2012.
4. Həşimov.Ə. Azərbaycan xalq pedaqogikası. – Bakı: Maarif, – 2007.
5. Mursaqulova.R. Əliyeva.Ş. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların təbiətlə tanış edilməsi. – Bakı: ADPU, – 2010.
6. Rüstəmov.N. Məktəbəqədər uşaqların mənəvi tərbiyəsi. – Bakı, – 2007.
7. Sadıqova.T. Məktəbəhazırlıq qruplarında ətraf aləmlə tanışlıq. – Bakı, – 2009.
8. Макаренко А.С. Избранные педагогические сочинения. – Баку: Азернешр, – 1963, – 349 с.

Problemin aktuallığı. Ölkəmizdə elmi-texniki tərəqqinin sürətli inkişafı və cəmiyyətimizin yeniləşməyə doğru irəlilədiyi bir zamanda məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların tərbiyəsində estetik tərbiyənin rolu geniş mənada şərh edilmiş, estetik tərbiyənin inkişaf istiqamətlərindən istifadənin səmərəli yolları işlənmiş və bunun uşaqların ümumi inkişafına təsiri öyrənilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsində onun inkişaf istiqamətlərinin rolu haqqında praktik məlumat verilməmişdir.

E-mail: taranamuradova27@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.fəl.dok. X.A. Həmidova,*
ped.ü.fəl.dok. X.A. Talıbova

Redaksiyaya daxil olub: 31.10.2022.